

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ РОБОТИ

УДК 579.222: 577.152.35+577.112.083

АРГІНАЗА І ЛЮДИНИ ІЗ РЕКОМБІНАНТНИХ ДРІЖДЖІВ *Hansenula polymorpha*: ВИДІЛЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕНЗИМУ

Н. Є. СТАСЮК^{1,2}, Г. З. ГАЙДА¹, Є. П. КОВАЛЬЧУК²,
О. В. СТАСИК¹, М. В. ГОНЧАР¹

¹Інститут біології клітини НАН України, Львів;

²Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна;
e-mail: stasuk_natalia@ukr.net

Методом афінної хроматографії на синтезованому сорбенті L-аргінін-макропористе скло одержано електрофоретично гомогенні препарати аргінази І людини. Досліджено фізико-хімічні параметри очищеного ензиму: термо- та рН-стабільність, температурний та рН-оптимуми, а також встановлено вплив іонів металів та інших добавок на активність та стабільність ензиму.

Ключові слова: рекомбінантні дріжджі *Hansenula polymorpha*, аргіназа І людини, L-аргінін, афінний сорбент.

Аргіназа (3.5.3.1; L-аргінін-амідиногідролаза) – це ензим, який відіграє вирішальну роль у гідролітичному перетворенні L-аргінину на L-орнітин та сечовину. В організмі людини присутні дві ізоформи аргінази: аргіназа І (знаходиться в цитоплазмі клітин печінки) – функціонує в циклі сечовини і аргіназа ІІ (локалізована в мітохондріях деяких тканин організму людини, особливо в клітинах нирок), яка регулює концентрацію аргінін/орнітин у клітині та не бере участі в циклі сечовини [1–4].

Відомо, що аргіназа може служити ефективним засобом в ензимотерапії деяких видів раку [5–10]. Через високу вартість аргінази І та відсутність вітчизняного препарату, актуальною залишається проблема пошуку альтернативного джерела цього ензиму, дуже перспективного для лікування та діагностики. Природними джерелами аргінази є внутрішні органи ссавців [11], еритроцити крові [12], злоскісні пухлини [5], рослини [13, 14], цвільові гриби [15], а також мікробні рекомбінантні клітини – дріжджі [16–18] і бактерії [10, 19, 20].

Аналіз даних літератури щодо методів одержання очищеної аргінази з різних джерел показав, що виділення ензиму є багатостадійною процедурою, а вихід його внаслідок очищення є зазвичай низьким [11–14, 16, 23, 24]. В останні роки розроблено ефективні підходи для одержання препаратів аргінази І людини

з бактерій [10] методом афінної, а саме, Ni-хелатної хроматографії модифікованої аргінази, що має на N-кінці шість залишків гістидину. Такі технології є зручними, але надто дорогими.

Одним із напрямів одержання препаратів аргінази є створення мікробних рекомбінантних продуцентів ензиму. Раніше ми повідомляли про генно-інженерне конструювання дріжджових надпродуцентів аргінази І людини. Як реципієнтний організм було обрано термотолерантні метилотрофні дріжджі *Hansenula polymorpha*, які є добре вивченою ефективною евкаріотичною платформою для експресії різноманітних гетерологічних протеїнів [17, 18].

Іншим напрямом досліджень стала розробка економічно вигідних методів одержання високоочищених препаратів аргінази з клітин дріжджів *H. polymorpha*. Здійснено синтез афінних сорбентів із L-аргініном як лігандом з використанням таких мінеральних матриць: силохрому С-120 амінопропілового, макропористого скла із контрольованим розміром пор (МПС), силохромів С-80 та С-120 [21]. Порівняння різних афінних сорбентів показало, що сорбент аргінін-МПС є оптимальним для виділення аргінази І печінки людини з безклітинних екстрактів (БЕ) рекомбінантного штаму-надпродуцента. Запропоновано спосіб виділення та очищення аргінази, який за допомогою колонкової хроматографії на афінному сорбенті аргінін-МПС дозволяє одержати

препарати ензиму, гомогенні за результатами електрофоретичного аналізу в ПААГ [21]. Запропонований метод очищення аргінази здійснюється лише в одну стадію, з 11%-ним виходом у найактивніших фракціях, тоді як відомі способи одержання ензиму здійснюються в декілька етапів.

Метою нашої роботи є одержання високоочищеного препарату аргінази І методом афінної хроматографії та вивчення фізико-хімічних і ензиматичних властивостей, а також способів його стабілізації при зберіганні.

Матеріали і методи

Як продуцент внутрішньоклітинної аргінази І печінки людини використовували сконструйовані у відділі сигнальних механізмів клітини Інституту біології клітини НАН України рекомбінантний штам дріжджів NCYC 495 *H. polymorpha: pGAP1-HsARG1 leu2car1 Sc: LEU2* [17, 18]. Штам містить цільовий ген *HsARG1* під контролем конститутивного промотора гена гліцеральдегід-3-фосфатдегідрогенази. Вихідний штам зберігали на скосах або чашках Петрі з агаром на мінеральному середовищі такого складу: KH_2PO_4 – 1 г/л; $(\text{NH}_4)_2\text{PO}_4$ – 3,5 г/л; $\text{MgSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$ – 0,5 г/л; CaCl_2 – 0,1 г/л; сахароза – 20 г/л; мікроелементи – 0,5 мг/л; біотин – 1 мкг/л; аргінін та аденін – 1 мМ. Для одержання біомаси клітини пересівали із свіжих чашок у пробірки із мінеральним середовищем, що містило аргінін і аденін (1 мМ) та культивували при 30 °С на шейкері з постійною аерацією (240 об/хв) протягом 1–2 діб. Одержаний інокулят засівали в колби до концентрації клітин 0,01–0,04 мг/мл та культивували на шейкері протягом 1–5 діб в залежності від мети експерименту. Клітини осаджували центрифугуванням при 3000 об/хв протягом 20 хв та потім відмивали водою.

Оптичну густину клітин вимірювали турбідиметрично на фотоелектроколориметрі КФК-2МП (кювета 3 мм, світлофільтр № 6) і за калібрувальним графіком визначали суху біомасу їх в 1 мл середовища.

Для одержання безклітинного екстракту (БЕ) відмиті від середовища клітини руйнували на планетарному гомогенізаторі (діаметр скляних кульок 0,5 мм, 1000 об/хв, r_{cep} 10 см, 6 хв, 4 °С). БЕ відділяли від осколків клітин центрифугуванням при 15 000 g, r_{cep} 8 см, 15 хв, 4 °С. Концентрацію протеїну в БЕ визначали методом Лоурі.

Рекомбінантну аргіназу виділяли з БЕ шляхом афінної колонкової хроматографії за

розробленою нами схемою [21]. Для цього на колонку (2 x 10 см), заповнену 15 мл сорбенту аргінін-МПС у трис-буфері з рН 8,8 (ТБ) нанесли БЕ. Сорбент послідовно промивали стартовим буфером ТБ, розчинами 0,1 М NaCl/ТБ і 0,5 М NaCl/ТБ, контролюючи активність аргінази в елюатах. Ензим поступово елюювали розчинами 1 М NaCl/ТБ; 2 М NaCl/ТБ і 25%-го ізопропанолу з 1 М NaCl/ТБ. Ступінь очищення аргінази від баластних протеїнів характеризували за її активністю та концентрацією протеїну в БЕ і у кожній фракції, що збирали. Очистку контролювали електрофоретично в 15% ПААГ з додаванням SDS за методом Леммлі.

Активність аргінази визначали за швидкістю розщеплення аргініну до орнітину та сечовини. Для цього до 200 мкл преінкубованого при 37 °С протягом 10 хв субстрату, що містив 65 мМ L-Arg, 2 мМ манган (II) хлорид у 20 мМ буфері трис-ОН, рН 9,5, додавали 20 мкл досліджуваного зразка (або 20 мкл буфера ТБ для «сліпої» проби). Реакційну суміш інкубували протягом 15 хв при 37 °С. Концентрацію сечовини визначали за інструкцією до «Набору для визначення сечовини» виробництва НВФ «СІМКО», Львів [22].

За одиницю активності аргінази (мкмоль·хв⁻¹) обирали таку кількість ензиму, яка забезпечує утворення 1 мкмоль продукту (сечовини) за 1 хв в ензиматичній реакції при 37 °С.

Питому активність аргінази ($A_{\text{пит}}$) розраховували за формулою:

$$A_{\text{пит}} = \frac{C_{\text{сеч}}}{t \cdot C_6} \cdot \left(\frac{V_s + V_e}{V_e} \right)$$

де $A_{\text{пит}}$ – питома активність ензиму, мкмоль·хв⁻¹·мг⁻¹ протеїну; V_s – об'єм субстратної суміші для аргінази (мл); V_e – об'єм аліквоти розчину протеїнів, взятої для аналізу, мл; t – час ензиматичної реакції, хв; C_6 – концентрація протеїну, визначена методом Лоурі в аналізованому розчині, мг/мл; $C_{\text{сеч}}$ – концентрація продукту (сечовини), мкмоль/мл.

Очищений препарат аргінази з максимальною питомою активністю було використано для вивчення її фізико-хімічних та ензиматичних властивостей.

Досліди проводили в чотирьох–шести повторях. Результати досліджень обробляли статистично із використанням програми Origin 6.0.

Таблиця 1. Характеристика хроматографічного очищення аргінази на сорбенті аргінін-МПС

Етапи очищення	V, мл	C _{протеїну} , мг/мл	Сумарний протеїн, мг	Активність, А		Вихід, %	Очищення, раз
				*Питома	**Сумарна		
Безклітинний екстракт (БЕ)	25	9,2	230,3	94,1	21668	=100	1
Проскок + промивання, ТБ	40	2,44	97,6	1,48	144,4	0,67	–
Промивання 1: 0,1 М NaCl, ТБ	75	0,14	10,5	2,25	24	0,11	–
Промивання 2: 0,5 М NaCl, ТБ	53	0,19	10,1	28,7	289,4	1,33	–
<i>Елюція 1 М NaCl/ТБ</i>							
1	22	0,048	1,06	5798	6123	28	62
2	21	0,044	0,92	2636	2436	11,2	28
3	30	0,038	1,14	1679	1914	8,8	18
<i>Елюція 2 М NaCl/ТБ</i>							
4	19	0,027	0,51	3759	1928,5	8,9	40
5	16	0,058	0,93	2793	2592	2,0	30
6	20	0,053	1,06	613,2	650	3,0	7
<i>Елюція 25% ізопропанол/2 М NaCl/ТБ</i>							
7	10	0,046	0,46	504,2	232	1,1	–
8	22	0,035	0,77	79	60,5	0,28	–

*Питома активність аргінази, мкмоль·хв⁻¹·мг⁻¹; **сумарна активність аргінази (мкмоль·хв⁻¹), визначена як добуток питомої активності і сумарного протеїну

Результати та обговорення

Результати хроматографічного очищення аргінази з БЕ штаму надпродуцента за розробленою нами схемою наведено у табл. 1 та на рис. 1. Одержано аналітичну кількість очищеного в 60 разів (за питомою активністю) препарату рекомбінантної аргінази І печінки людини. Вихід очищеного ензиму в найактивніших фракціях (елюатів 1 М NaCl) становить 28 та 11%. Згідно з даними літератури, всі відомі способи виділення та хроматографічного очищення з різних джерел [11–23] здійснюються в декілька етапів, тоді як на афінному сорбенті аргінін-МПС – лише в одну стадію.

Одержані препарати електрофоретично гомогенної аргінази (рис. 2) з питомою активністю близько $2,6 \cdot 10^3$ мкмоль·хв⁻¹·мг⁻¹ використовували для імунологічних досліджень, які проводили у відділі сигнальних механізмів клітини ІБК НАН України (дані не представлено), а також для вивчення фізико-хімічних та ензиматичних характеристик аргінази.

Визначення молекулярної маси (*M*) внутрішньоклітинної очищеної рекомбінантної аргінази І людини проводили за порівнянням електрофоретичної рухливості в SDS-ПААГ аргінази і маркерних протеїнів з відомою *M*. За допомогою афінної хроматографії як видно з електрофореграми, одержано електрофоретично гомогенний препарат аргінази І.

Протеїнова зона субодиниць очищеної аргінази, визначена методом SDS-ПААГ (рис. 3), має *M* близько 38 кДа (відповідно *M* тримеру холоензиму – близько 114 кДа), що корелює з даними літератури відносно *M* аргінази із печінки людини [11].

На рис. 4, *A* представлені результати визначення температурного оптимуму активності аргінази: розчин субстрату преінкубували 5 хв при фіксованій температурі (8, 25, 37, 50–100 °С), додавали препарат аргінази та у водяній бані при фіксованій температурі проводили аналіз активності аргінази (протягом 5 хв). Як видно з рис. 4, *A*, оптимальною

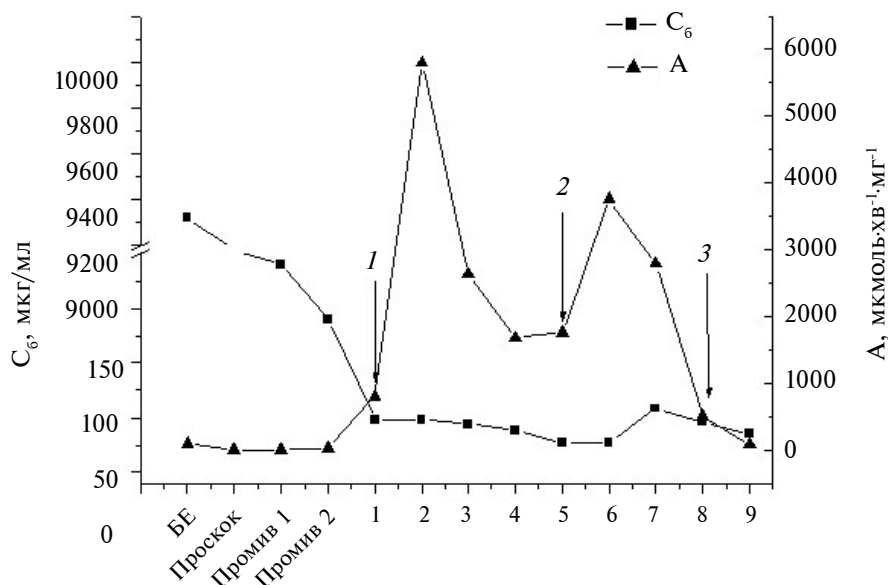

Рис. 1. Профіль елюції аргінази в умовах очищення на афінному сорбенті аргінін-МПС (1–9 фракції елюатів). Стрілками вказано зміну елюентів: 1 – 1 М NaCl/ТБ, 2 – 2 М NaCl/ТБ, 3 – 25%-ний ізопропанол/2,0 М NaCl/ТБ

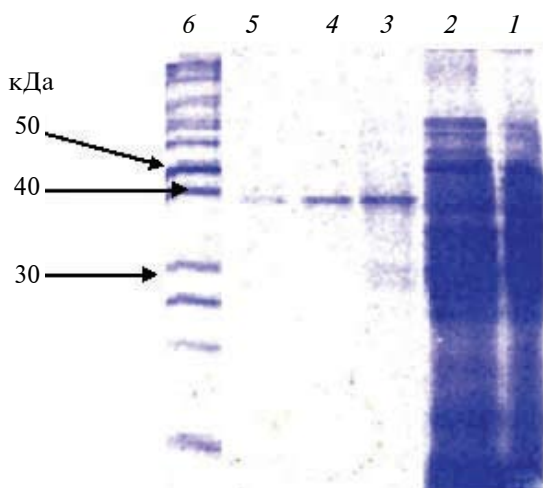

Рис. 2. Електрофоретична характеристика в 12%-ому SDS-ПААГ препаратів аргінази під час очищення: 1 – БЕ до нанесення на колонку, 2 – проскок; 3 – елюат №2 (1 М NaCl/ТБ), 4 – елюат №1 (1 М NaCl/ТБ), 5 – елюат №4 (2 М NaCl/ТБ), 6 – маркери-протеїни з відомою М

температурою для максимальної ензиматичної активності є 60 °С, а при 80 °С ензим майже повністю інактивується. Слід зазначити, що активність при 60 °С є в 2 рази вищою, ніж за стандартних умов вимірювання при 37 °С.

Для дослідження термостабільності аргінази розчин препарату преінкубували протягом 5 хв при фіксованій температурі (8–100 °С), потім відразу ж охолоджували на льоду і про-

водили аналіз активності при 37 °С. Як показано на рис. 4, очищений препарат ензиму є термостабільним в межах від 50 до 60 °С.

На рис. 4,Б представлено дані про рН-залежність активності аргінази. Для визначення рН-стабільності, препарат ензиму преінкубували протягом 60 хв при кімнатній температурі в буферах різного складу: 50 мМ фосфатному, з рН від 7,4 до 8,0; 50 мМ ацетатному, рН від 3,5 до 5; 50 мМ боратному з рН 9,2 і 10,0, після чого аналіз активності проводили у стандартних умовах. Під час встановлення рН-оптимуму дії ензиму, реакційну суміш для визначення активності аргінази готували в зазначених вище буферах. Як видно з рис. 4,Б, ензим є максимально активним в межах рН 9,0–9,5 і достатньо стабільним при рН 7,0–10,0. Як показано у табл. 2, рН-оптимум для очищених препаратів аргінази із різних джерел знаходиться в межах від 9,0 до 10.

Для вивчення впливу 1 і 10 мМ інгібіторів та іонів різних металів на активність аргінази (рис. 5) ензим із досліджуваною сполукою інкубували 30 хв в 20 мМ трис-НСІ буфері, рН 8,0. Як видно з рис. 5, SDS, солі Hg²⁺, Co²⁺, Zn²⁺, Ba²⁺ і Cu²⁺ є інгібіторами аргінази, лише іони Mn²⁺ при концентрації 10 мМ виявляють суттєвий активуючий вплив на ензим. Незначно інгібують аргіназу 1 та 10 мМ дитіотреїтол (ДТТ), сполуки Ca²⁺ та Cr³⁺. Наші експериментальні дані (табл. 2) відповідають літературним характеристикам аргінази, виділеної із різних джерел.

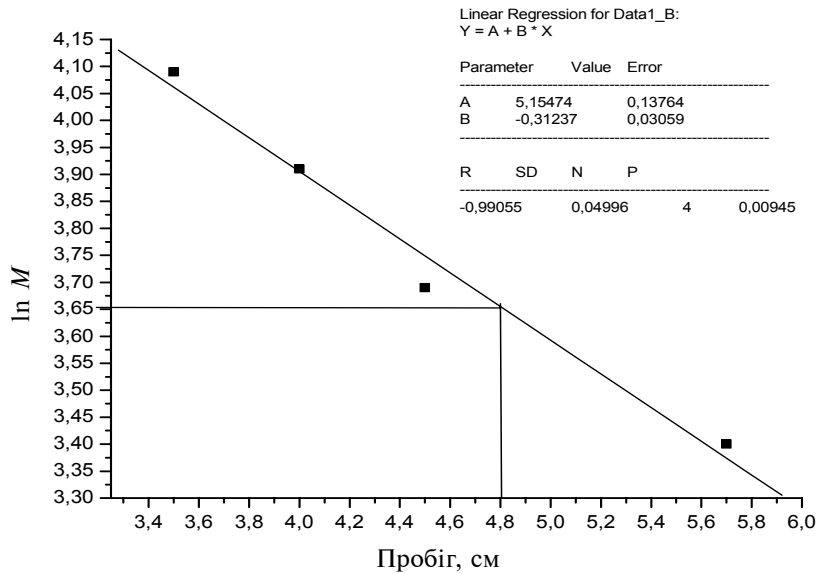

Рис. 3. Визначення M субодиноць аргінази за електрофореграмою в 12%-му SDS-ПААГ. За результатами електрофоретичного аналізу M субодиноці гомотримеру холоензиму становить 38 кДа

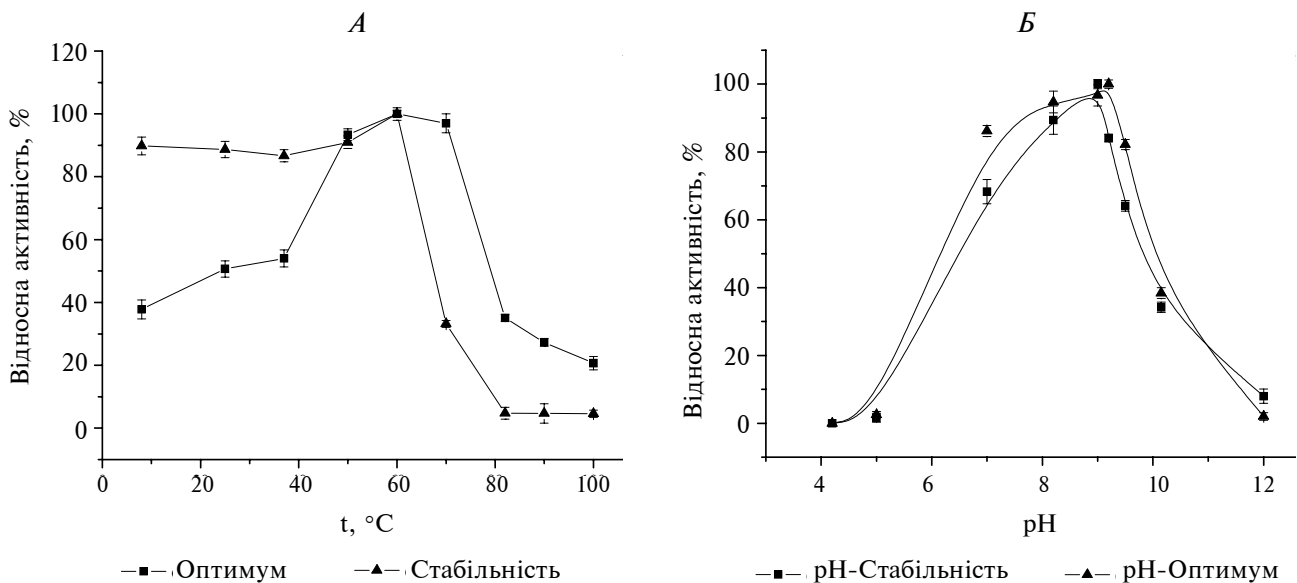

Рис. 4. Визначення температурного оптимуму та термостабільності (А), а також рН-оптимуму і рН-стабільності (Б) очищеної аргінази. За 100% прийнято максимальну активність ензиму

Основними критеріями ефективності технології виділення та очищення будь-якого ензиму є вихід високоочищеного препарату та стабільність його під час зберігання. Відомо, що гліцерол та іони Mn^{2+} стабілізують аргіназу І людини [23], тому було досліджено їхній вплив на її активність (рис. 6). Препарат ензиму до визначення активності преінкубували в трис-буфері, рН 8,0, протягом 12 год при кімнатній температурі з різними концентра-

ціями гліцеролу та Mn^{2+} . Як видно з рис. 6, А, додавання гліцеролу до 10% і іонів Mn^{2+} до 10–20 мМ підвищує активність аргінази і стабілізує ензим під час зберігання. Дослідження температурного режиму (рис. 6, Б) дозволило встановити оптимальні умови зберігання аргінази у присутності сполук мангану та гліцеролу.

Таким чином, внаслідок досліджень із штаму генетично модифікованих дріжджів

Таблиця 2. Фізико-хімічні характеристики аргінази

Джерело виділення	M, кДа	pH _{опт} *	t _{ст} **	Вплив іонів металів:		Література
				Інгібітори	Активатори	
Печінка людини	107	9,3	55	Zn ²⁺ , Cu ²⁺ , Ni ²⁺	Mn ²⁺	[11]
Печінка корови	120	9,2	63	Zn ²⁺ , Fe ²⁺	Mn ²⁺	[13, 23]
Печінка кроля	110	9,0	50	Zn ²⁺ , Cu ²⁺	Mn ²⁺	[24]
Печінка щура	118	9,4	55	Cd ²⁺ , Co ²⁺ , Fe ²⁺ , Hg ²⁺	Mn ²⁺	[25]
Еритроцити крові людини	107	9,1	55	Zn ²⁺ , Fe ²⁺ , Ni ²⁺	Mn ²⁺	[12]
Нирка щура	116	9,4	60	Cd ²⁺ , Co ²⁺ , Fe ²⁺ , Hg ²⁺	Mn ²⁺	[25]
Насіння гороху <i>Vigna satjang</i>	210	10,0	60	Cd ²⁺ , Zn ²⁺ , Fe ²⁺ , Ca ²⁺ Ni ²⁺ , Co ²⁺	Mn ²⁺	[13]
Насіння сої <i>Glycine max</i>	240	9,5	45	Zn ²⁺ , Fe ²⁺ , Cu ²⁺	Mn ²⁺	[14]
Бактерії <i>Bacillus brevis Nagano</i>	180	10,0	—	Fe ²⁺ , Ni ²⁺ , Co ²⁺	Mn ²⁺	[19, 20]
Рекомбінантні дріжджі <i>S. cerevisiae</i>	120	9,5	35	Hg ²⁺ , Zn ²⁺ , Fe ²⁺	Mn ²⁺	[16]
Рекомбінантні дріжджі <i>H. polymorpha</i>	114	9,2	60	Hg ²⁺ , Co ²⁺ , Zn ²⁺ , Ba ²⁺ , Cu ²⁺	Mn ²⁺	Дані авторів статті

Примітка: ** t_{ст} – температурна стабільність, pH_{опт} – pH-оптимум

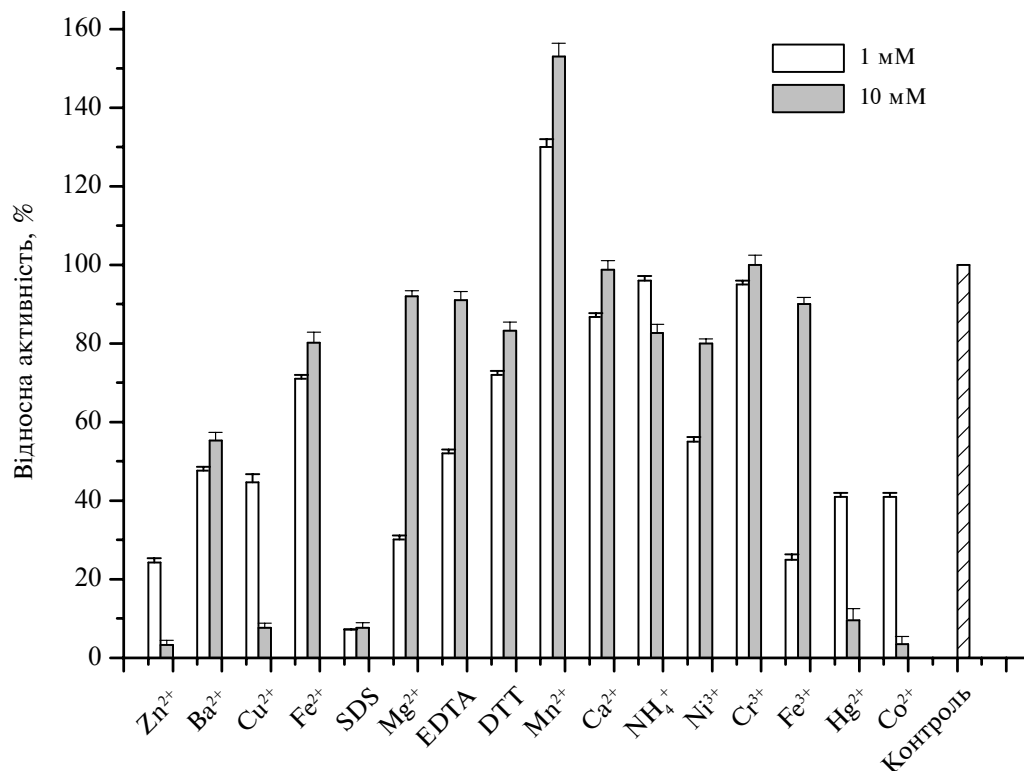

Рис. 5. Дослідження впливу іонів металів та інгібіторів на активність аргінази. За 100% прийнято активність препарату ензиму без добавок

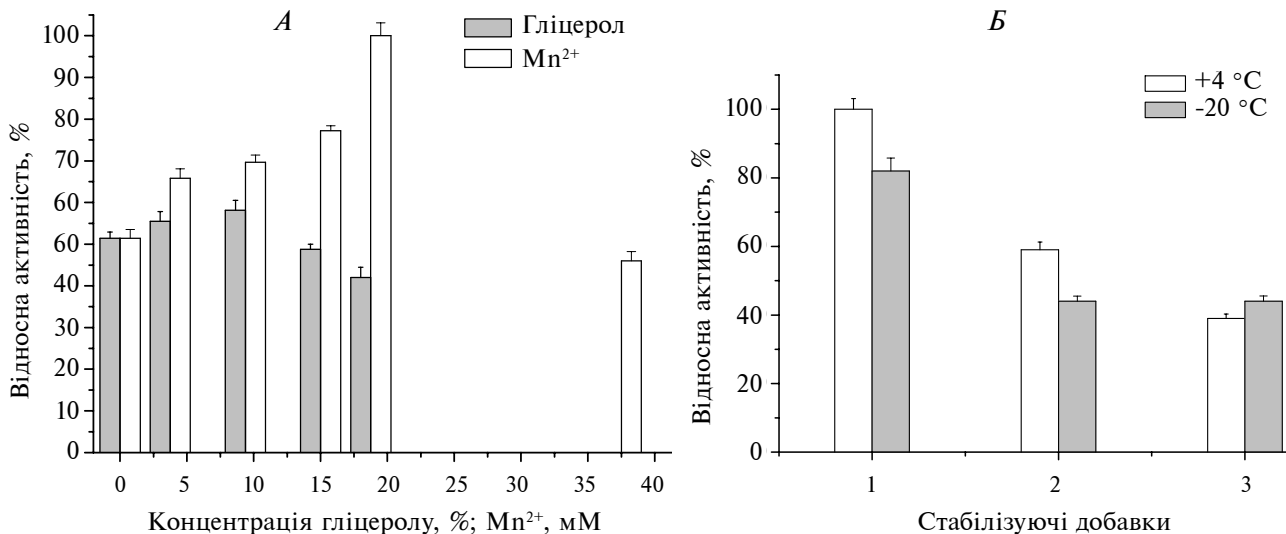

Рис. 6. Дослідження впливу гліцеролу та іонів Mn^{2+} на активність очищеного препарату аргінази під час зберігання. За 100% прийнято зразок з максимальною активністю. А – протягом 12 год при 24 °С, Б – протягом тижня при різних температурах, у присутності 1 мМ Mn^{2+} та 10%-го гліцеролу (1); 10%-го гліцеролу (2); контрольна проба без добавок (3)

H. polymorpha – надпродуцента аргінази І людини, за одну стадію колонкової хроматографії на синтезованому нами афінному сорбенті аргінін-МПС одержано високоочищений препарат ензиму, гомогенний за результатами електрофоретичного аналізу ПААГ у денатуруючих умовах. Одержаний препарат високоочищеної рекомбінантної аргінази І людини було використано для вивчення фізико-хімічних характеристик, а саме визначено *M* субодиниці ензиму (38 кДа), що відповідає *M* тримеру холодензиму із печінки людини – близько 114 кДа. Показано, що рекомбінантна аргіназа є термостабільною (при 70 °С зберігається до 30% ензиматичної активності), з температурним оптимумом 50–70 °С. Встановлено рН-стабільність та рН-оптими рекомбінантного ензиму (рН 7–10). Досліджено вплив металів та інших добавок на активність ензиму: показано, що 10%-ний гліцерол і 10–20 мМ Mn^{2+} підвищують активність аргінази і стабілізують ензим під час зберігання.

**АРГИНАЗА І ЧЕЛОВЕКА
ИЗ РЕКОМБИНАНТНЫХ ДРОЖЖЕЙ
Hansenula polymorpha: ВЫДЕЛЕНИЕ
И ХАРАКТЕРИСТИКА ЭНЗИМА**

Н. Е. Стасюк^{1,2}, Г. З. Гайда¹,
Е. П. Ковальчук², О. В. Стасик¹,
М. В. Гончар¹

¹Институт биологии клетки НАН Украины, Львов;
²Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, Украина;
e-mail: stasuk_natalia@ukr.net

Методом аффинной хроматографии на синтезированном сорбенте L-аргинин-макропористое стекло получены электрофоретически гомогенные препараты аргиназы I человека. Исследованы некоторые физико-химические параметры очищенного энзима: термо- и рН-стабильность, температурный и рН-оптимиумы. Изучено влияние ионов металлов и других добавок на его активность и стабильность при хранении.

Ключевые слова: рекомбинантные дрожжи *Hansenula polymorpha*, аргиназа I человека, L-аргинин, аффинный сорбент.

HUMAN ARGINASE I FROM THE RECOMBINANT YEAST *Hansenula polymorpha*: ISOLATION AND CHARACTERIZATION OF THE ENZYME

N. Ye. Stasyuk^{1,2}, G. Z. Gayda¹,
Y. P. Koval'chuk², O. V. Stasyk¹,
M. V. Gonchar¹

¹Institute of Cell Biology, National Academy
of Sciences of Ukraine, Lviv;

²Ivan Franko L'viv National University, Ukraine;
e-mail: stasuk_natalia@ukr.net

S u m m a r y

Purified human arginase I preparations homogeneous in SDS-PAAG test were obtained by the affinity chromatography on the synthesized sorbent L-arginine-macroporous glass.

Some physico-chemical characteristics of the isolated arginase preparation have been estimated: thermo- and pH-stability, temperature- and pH-optima of the enzyme. The influence of some bivalent metal ions and other additives on enzymatic activity for stabilization of the enzyme and optimization of its storage conditions was studied.

Key words: recombinant yeast *Hansenula polymorpha*, human arginase I, L-arginine, affinity sorbent.

1. Guoyao W. U., Morris S. M. // Biochem. J. – 1998. – **336**. – P. 1–17.
2. Kepka-Lenhart D., Mistry S. K., Wu G., Morris S. M. Jr. // Physiol. Regul. Integr. Comp. Physiol. – 2002. – **279**, N 6 – P. 2237–2242.
3. Morris S. M. Jr., Bhamidipati D., Kepka-Lenhart D. // Gene. – 1997. – **193**, N 2. – P. 157–161.
4. Visek W. J. // Nutr. – 1985. – **116**, N 1. – P. 36–46.
5. Poremska Z., Luboiński G., Chrzanowska A. et al. // Immunology. – 2003. – **171**, N 3 – P. 1232–1239.
6. Wheatley D. N., Campbell E., Lai P. B. S., Cheng P. N. M. // Gene Ther. Mol. Biol. – 2005. – **9**. – P. 33–40.
7. Garlick P. J., McNurlan M. A. // J. Med. – 1999. – **30**, N 3–4 – P. 131–148.
8. Ensor C. M., Holtsberg F. W., Bomalaski J. S., Clark M. A. // Cancer Res. – 2002. – **62**. – P. 5443–5450.
9. Izzo F., Marra P., Beneduce G. et al. // Clin. Oncol. – 2004. – **22**. – P. 1815–1822.
10. Tsui S., Lam W., Lam T. et al. // Cancer Cell Int. – 2009. – **9**. – P. 1–13.
11. Berüter J., Colombo J. P., Bachmann C. // Biochem. J. – 1978. – **175**, N 2 – P. 449–454.
12. Ikemoto M., Tabata M., Murachi T., Totani M. // Ann. Clin. Biochem. – 1989. – **26**. – P. 547–553.
13. Dabir S., Dabir P., Somvanshi B. // Int. J. Biol. Sci. – 2005. – **1**. – P. 114–122.
14. Downun K. R., Rosenthal G. A., Cohen W. S. // Plant Physiol. – 1983. – **73**. – P. 965–968.
15. O'malley K. L., Terwilliger R. D. // Biochem. J. – 1974. – **143**, N 3. – P. 591–597.
16. Green S. M., Eisenstein E., McPhie P., Hensley P. // Biol. Chem. – 1990. – **265**. – P. 1601–1607.
17. Нагорний В. О., Фаюра Л. Р., Борецький Ю. Р. та ін. // Зб. наук. праць «Досягнення і проблеми генетики, селекції та біотехнології» з'їзду Укр. товариства генетиків та селекціонерів / Алушта, 20–26 вересня, 2007 р. – К.: Логос, 2007. – **2**. – С. 366–371.
18. Білик Б. Л., Ржепецький Ю. А., Красовська О. С. та ін. // Мед. хімія. – 2009. – **11**, № 4. – С. 110–113.
19. Quintero M. J., Muro-Pastor A. M., Herrero A., Flores E. // Bacteriology. – 2000. – **182**, N 4. – P. 1008–1015.
20. Kanda M, Ohgishi K, Hanawa T, Saito Y. // Arch. Biochem. Biophys. – 1997. – **344**, N 1. – P. 37–42.
21. Gayda G. Z., Stasuk N. E., Rzhepetsky Y. A. et al. // Inter. Confer. «Biocatalysis–2009» / Arkhangelsk, Russia, 19–24 June, 2009. – P. 136.
22. Меньшиков В. В. Лабораторные методы исследования в клинике. – М.: Медицина, 1987. – С. 215–219
23. Bond J. S. // Biochim. Biophys. Acta. – 1973. – **327**, N 1. – P. 157–165.
24. George A. K. Harold J. S. // Biochem. J. – 1973. – **133**. – P. 779–788.
25. Reczkowski R. S., Ash D. E. // Arch. Biochem. Biophys. – 1994. – **312**, N 1 – P. 31–37.

Отримано 21.08.2010